

אתרוג בשביעית ובמעשרות (ר"ה י"ד - ט"ו)

גליון 315

בסוף דף י"ד ע"א ת"ר מעשה ברבי עקיבא שליטת אתרוג באחד בשבט ונהג בו שני עישורין (י"ד ע"ב) אחד כדברי ב"ש ואחד כדברי ב"ה. רבי יוסי בר' יהודה אומר לא מנהג ב"ש וב"ה נהג בה אלא מנהג רבן גמליאל ור' אליעזר נהג בה, דתנן אתרוג שוה לאילן בג' דרכים ולירק בדרך אחד, שוה לאילן בג' דרכים לערלה ולרבעי ולשביעית, ולירק בדרך אחד שבשעת לקיטתו עישורו, דברי ר"ג. ר' אליעזר אומר אתרוג שוה לאילן לכל דבר.

מבואר דנחלקו רבן גמליאל ורבי אליעזר באתרוג לגבי מעשרות אי אזלינן בתר חנטה כאילן או בתר לקיטה כירק. אבל לגבי שביעית לכו"ע בתר חנטה.

בדף ט"ו ע"א אמר רבה אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור, ובת שביעית שנכנסה לשמינית פטורה במעשר וחייבת בביעור. א"ל אבבי בשלמא סיפא לחומרא אלא רישא פטור מן הביעור, אמאי, דאמרינן זיל בתר חנטה, אי הכי תיחייב במעשר. א"ל יד הכל ממשמשין בה, ואת אמרת תיחייב במעשר.

הבין אבבי שרבה הסתפק אי אזלינן באתרוג בתר חנטה או לקיטה, ולכן החמיר בשביעית (שהיא מדאורייתא, וספיקא דאורייתא לחומרא, כך פירש רש"י) אלא דלפי"ז קשה דברי שא באתרוג של ששית שנכנסה לשביעית, מדוע פטור מן הביעור, שהוא קולא. וע"כ דס"ל דאזלינן בוודאי בתר חנטה, א"כ אמאי פטור מן המעשר.

ותירץ רבה שאמנם הולכין ודאי אחר חנטה אבל בששית שנכנסה לשביעית, למעשה יד הכל ממשמשין בה, ולכן הוא נאלץ להפקיר פירותיו, ולכן פטורים מן המעשר.

ולרב המנונא בששית שנכנסה לשביעית חייב במעשר כי גם הוא סובר דאזלינן בתר חנטה אלא דלא ס"ל דהוי הפקר כי אין משמוש יד זה אלא גזל, וז"ל רש"י ואין הפקר כזה פטורה מן המעשר.

אח"כ מקשינן בגמ' מברייתא של ר"ש בן יהודה משום ר"ש, ומתריצין דתנאי היא. ולר' יוסי בשם אבטולמוס אתרוג בתר לקיטה למעשר אבל לא לשביעית, ולרבותינו שבאושא אחר לקיטתו בין למעשר ובין לשביעית. ולפי"ז רבה ורב המנונא דס"ל דאזלינן בתר חנטה בשביעית ס"ל כר' יוסי בשם אבטולמוס. ואח"כ בגמ', איתמר רבי יוחנן ור"ל אמרי תרוייהו אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית לעולם ששית. כי אתא רבין אמר ריו"ח אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית אפילו כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל. ולכאורה, ס"ל לר' יוחנן שאזלינן בתר חנטה, הן לשביעית והן למעשר, ולכן אינם הפקר וחייבין במעשרות. וא"כ יוצא דגם לרבה וגם לרב המנונא וגם לריו"ח אזלינן בתר חנטה לשביעית. ובשישית שנכנסה לשביעית לרבה פטור ממעשר כי למעשה הוא הפקר, ולרב המנונא הפקר כזה אינו פטור מן המעשר. וגם לריו"ח חייב במעשר כרב המנונא.

והנה בעמ' א' כשאבבי הבין בדברי רבה (שאמר שאתרוג בת שביעית שנכנסה לשמינית פטורה במעשר וחייבת בביעור) שהסתפק בדין אתרוג בשביעית והלך לחומרא, אמר אבבי בשלמא סיפא לחומרא. והקשו בתוס' (בד"ה בשלמא וכו') מאי חומרא, הרי קולא היא לענין מעשר וחומרא לענין שביעית. ותירצו דהיות ואזלינן לחומרא לענין ביעור ניחא הא דפטורה מן המעשר מאחר דחייבו חכמים להפקיר.

והיינו דאפי' שהחיוב של ביעור הוא מספק, והיה צ"ל גם חיוב מעשרות מספק (דילמא אזלינן בתר חנטה), אבל היות ומחמת הספק של שביעית חייב להחמיר (וכלשון רש"י שהיא ספיקא דאורייתא) ולכן חייב להפקיר, ממילא פטור מן המעשרות כי הפקר פטור מן המעשרות. דהא אפי' אם היו פירות ששית, אם הפקיר אותן, פטורים מן המעשרות.

אמנם הבעל המאור (בדף ב' ע"ב לדפי הרי"ף) גרס בגמ' אחרת, דבת שביעית שנכנסת לשמינית חייבת במעשר וחייבת בביעור. ועל זה אמר אב"י בשלמא סיפא לחומרא, שחייבת במעשר כי אזלינן בתר לקיטה לחומרא, וחייבת בביעור כי אזלינן בתר חנטה לחומרא. הרי שנקט הבעל המאור שייתכן שינהג בו דין ביעור ובכל זאת חייב במעשרות.

ובחי' הרשב"א הקשה על הבעל המאור, דאינו נכון, דמ"מ כיון שהוא מפקירו מחמת ספק שביעית, ממילא איפטר ליה ממעשר, דלו יהא אלא בשאר שני שבוע, אטו אי מפקר להו לפירותיו מי לא מיפטרי ממעשר. ובחי' הריטב"א יישב דאע"ג דהפקר ניהו ופטורין ממעשר דאורי', קמחייבת להו במעשר דרבנן, עיי"ש. והנה הרמב"ם (פ"א מעשר שני ה"ה) כתב וכן האתרוג בלבד משאר פירות האילן הרי הוא כירק והולכין אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית. כיצד אם נלקט בשלישית אחר ט"ו בשבט מפרישין ממנו מעשר עני אע"פ שנגמר בשניה וכו'. ובהל' ו' ואע"פ שהולכין אחר לקיטתו אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית אפילו היתה כזית ונעשית כככר (ויש גורסין ככר) חייבת במעשרות, עכ"ל. הרי שבששית שנכנסה לשביעית פסק שאזלינן בתר חנטה למעשרות ואע"פ שאזלינן באתרוג בתר לקיטה אפי' לשביעית.

וכתב הרדב"ז שהרמב"ם למד שלא מסתבר שריו"ח ור"ל (שאמרו הולכין אחר חנטה) פליגי על מה שנמנו באושא אלא אתו לפרושי, דהא דנמנו באושא דאתרוג אחר לקיטה לשביעית היינו דוקא להחמיר, לאפוקי מרבי יוסי דאמר בתר חנטה (לפטור בששית שנכנסה לשביעית) אבל להקל לא נמנו ולכן בששית שנכנסה לשביעית, נוהג בו דין ששית להחמיר שחייב במעשרות. וזה אע"פ שצריכין להחמיר בו דיני שביעית, וקשה כנ"ל בתוס', דאיך ייתכן להחמיר שחייב במעשרות אם למעשה צריך להחמיר בו דיני שביעית, וחייב להפקירו.

וכתב בשער המלך (פ"ד שמיטה ויובל הי"ב) שהרמב"ם למד שלא מסתבר שריו"ח פסק דאזלינן בתר חנטה, דאיתא סתם משנה בפרק לולב הגזול כרבותינו דאושא אלא ריו"ח הסתפק בזה להלכה, ונקט דהוי ששית דוקא לענין שחייבת במעשר אבל לפוטרו מן הביעור לא אמרו. ומה שקשה דהא אם חייב להפקיר מספק אמאי חייב במעשרות, למד הרמב"ם דאב"י דקאמר הכי היינו ליישב מילתא דרבה, דמסיפא לא היה קשה ליה כי איכא למימר שהיות וחייבוהו להפקיר מספק פטור מן המעשרות. אבל ריו"ח לית ליה האי סברא, אלא מספיקא אזלינן בתרוייהו לחומרא. (ועיי"ש שביאר שלגבי מעשרות של שנה ב' וג" פסק בוודאי דאזלינן בתר לקיטה, ורק בשביעית דאיתא תרי סתמי דסתרי אהדדי פסק לחומרא) ולכן למרות שצריך להפקיר מספק, חייב במעשרות, עכ"ל. אלא דעדיין קשה דסוף סוף אם צריך להפקיר מדוע חייב במעשר. ובאור שמח (פ"א מעשר שני ה"ג) ביאר שבאתרוג של ששית שנכנס לשביעית, הרי אתרוג דר באילנו משנה לשנה, ואם לא היה נלקט בשביעית והיה נלקט רק בשמינית, היה חייב במעשרות, דכיון דלא הפקיר האדם מדעתו רק רחמנא אפקרינהו, אם לא נלקטו בשביעית הרי אין דין שביעית נוהג באתרוג ופטורה מהביעור, ואין קדושת שביעית נוהגת בו, ויהיה חייב במעשר, (והוי כעין הא דהפקיר קמה וזכה בה והפריש תרומה דהוי תרומה) ולכן חייבו חכמים גם בנלקט בשביעית להפריש מעשר לחומרא כיון שכבר הגיע לעונת המעשרות בשישית, דאי לא הא, לא קיימא הא, דלא יפרישו בנלקט בשמינית.

ויוצא לפי דבריו שחייב במעשרות בנלקט בשביעית רק מדרבנן, מחמת שאם היה נלקט בשמינית היה חייב מן הדין.

ובחזון איש כתב (שביעית סי' ז' אות י"ד) דכיון שאין ההפקר אלא משום חומרא דיינינן ליה כספק, ואע"ג שאינו רשאי לעכב על מי שבא לזכות דהוי ספק איסורא מ"מ אין אחר רשאי לזכות מספק, ולכן אינו פטור ממעשרות. והיינו דהפקר פטור כי כתוב ובא הלוי ודרשינן שאם יד הכל שוין בה אין בה חיוב מעשרות, וכאן שאינו יכולים לזכות בו, חייב במעשר.

ובקהלות יעקב (סי' י"ב) כתב דהיות ומספק מחמירים להפקיר, הרי שאינו מפקיר ממש אלא נוטש ועוזב פירותיו כדבר של הפקר, והפקר כזה ס"ל לרמב"ם שאינו פטור מן המעשרות (עיי"ש שהאריך דיש הפקרא דמלכא ויש מצוה על הבעלים להפקיר.